

มุขตลก: กบฏด้วยปัญญา บทวิเคราะห์ทิลล์ ออยเลนชเปเกิล ในฐานะนิทานมุขตลก

ศิริพร ศรีวรรณศักดิ์*

โดยทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่านิทานมุขตลกสร้างขึ้นเพื่อความสนุกสนาน เพติดเพลิน อันที่จริงแล้วบทบาทอีกประการหนึ่งนิทานมุขตลกอาจจะเพื่อ ระบายความกดดันอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมซึ่งไม่ สามารถพูดได้หรือวิจารณ์ได้ในความเป็นจริง แต่เมื่ออยู่ในรูปของนิทานซึ่งเป็น โลกสมมุติจึงสามารถฟังได้และหัวเราะได้¹ โดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากผลที่ตามมาหลังจากฟังมุขตลกคือเสียงหัวเราะซึ่งทำให้ ผู้ฟังสนุก สนานและไม่ได้ตรวจสอบคำวิจารณ์ที่แฝงไว้อย่างถี่ถ้วน หากมีการวิจารณ์กฎ ระเบียบของสังคมหรือเสียดสีหรือล้อเลียนผู้ที่มีความขัดแย้งกับเราอย่างเปิดเผย อาจนำไปสู่ความบาดหมางต่อกัน แต่การใช้มุขตลกทำให้มีโอกาสที่จะได้ เขี่ยหั่นคู่กรณีโดยมีเสียงหัวเราะช่วยกลบเกลื่อนการเสียดสีหรือการล้อเลียน นิทานมุขตลกมีตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์และสัตว์ ขนาดของเรื่องค่อนข้างสั้น และไม่ซับซ้อน แต่ละเรื่องมีความสมบูรณ์ในตัวเองและสามารถแยกเล่าเป็น เอกเทศได้ โคร่งเรื่องเน้นถึงความขัดแย้งของตัวละครเอกกับคู่กรณี ในสังคม ไทยมีนิทานมุขตลกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปและเป็นที่นิยมของผู้อ่าน ตลอดมานับแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ เรื่องศรีธนญชัย ส่วนในสังคมเยอรมันมี นิทานมุขตลกหลายเรื่อง สำหรับเรื่องที่น่าสนใจคือเรื่องเกี่ยวกับตัวละครเอก ที่ชื่อ ทิลล์ ออยเลนชเปเกิล (Till Eulenspiegel) ซึ่งคล้ายคลึงกับศรีธนญชัย ของไทย² คือเป็นตัวละครเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (TRICKSTER)

* อ.บ. (จุฬา)

นิสิตปริญญาโทชั้นปีที่ 3 ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

¹ ศิริพร รัฐะฐาน ณ ตรง, ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2537), หน้า 20.

² อัมภา โอตระกูล, "ศรีธนญชัยเยอรมัน," วารสารอักษรศาสตร์ 20 (มกราคม 2531): 41.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทิลล์ ออยเลนชปีเกลในไทย ได้แก่ "ศรีธัญชัยเยอรมัน"³ "ทิลล์ ออยเลนชปีเกล"⁴ และ "นิทานดลก"⁵ ได้กล่าววาทิลล์มีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมคล้ายคลึงกับศรีธัญชัยคือเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงและใช้ความเจ้าปัญญาของตนในการเอาชนะผู้อื่น กลวิธีการหลอกหรือแก้งผู้อื่นของทิลล์คือการตีความคำพูดของคู่กรณีอย่างตรงและ การใช้ปฏิภาณไหวพริบคิดหาอุบายเพื่อชนะคู่กรณี ผู้วิจัยได้แสดงความเห็นว่าชาวบ้านชอบเรื่องทิลล์ ออยเลนชปีเกลมากเนื่องจากบทบาทของทิลล์แสดงให้เห็นว่าผู้น้อยก็อาจต่อสู้กับผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตน ชาวบ้านที่ไม่สามารถจะกระทำไ้เช่นเดียวกับทิลล์จึงรู้สึกพอใจกับการกระทำของเขา และชื่อ "ทิลล์ ออยเลนชปีเกล" กลายเป็นคำคุณศัพท์ในภาษาเยอรมันหมายถึง "คนเจ้าปัญญาที่ชอบแก้งผู้อื่นด้วยวิธีการดลคคระนอง และในตอนท้ายของงานวิจัยทั้งสามฉบับผู้เขียนได้แปลและเรียบเรียงเหตุการณ์

มุขดลกบางตอนของเรื่องทิลล์ ออยเลนชปีเกลไว้ด้วย

นิทานเรื่องนี้ไม่อาจจะกำหนดได้อย่างแน่นอนว่าถือกำเนิดทางมุขปาฐะเมื่อใดเท่าที่ปรากฏพบแต่หลักฐานทางลายลักษณ์อักษร ต้นฉบับของทิลล์ที่เก่าแก่ที่สุดตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1510-1511⁶ ของสำนักพิมพ์กรูนิงเจอร์ที่เมืองสตราสบูร์ก ซึ่งแฮร์มันน์ โบเทอ (Hermann Bote) เป็นผู้เรียบเรียงนิทานเรื่องนี้เป็นคนแรก ฉบับต่อ ๆ มาซึ่งพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดังกล่าว ได้แก่ ฉบับปี ค.ศ.1515⁷ ค.ศ.1519 ค.ศ.1531 ค.ศ.1533-1538 ค.ศ.1539 ค.ศ.1543 และ ค.ศ.1551 เป็นต้น ในศตวรรษที่ 16 น่าจะมีการตีพิมพ์นิทานเรื่องนี้ประมาณ 30,000 เล่ม นับเป็นวรรณกรรมเพื่อความบันเทิงที่พิมพ์มากที่สุดเรื่องหนึ่งในยุคนั้น มีการประมาณกันว่าในศตวรรษที่ 16 เรื่อง ทิลล์ ออยเลนชปีเกลมีการตีพิมพ์อย่างน้อยที่สุด 35 ล้านวน จัดได้ว่า

³ อ้ากา โอตระกูล, "ศรีธัญชัยเยอรมัน," : 40-46.

⁴ อ้ากา โอตระกูล, นิทานพื้นบ้านเยอรมัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 77-95.

⁵ อ้ากา โอตระกูล, ร้อยกรองและร้อยแก้วในวรรณคดีเยอรมัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า126-130.

⁶ นิทานเรื่องนี้ฉบับปี ค.ศ.1510-1511 อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์จึงไม่สามารถใช้เป็นต้นฉบับในการตีพิมพ์เผยแพร่และเพิ่งจะได้รับการค้นพบเมื่อปี ค.ศ.1971 โดยเพเทอร์ ไฮเนกเกอร์ (Siegfried H. Sichtermann: 1981, 9)

⁷ นิทานเรื่องนี้ฉบับปี ค.ศ.1515 ยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และใช้เป็นต้นฉบับในการตีพิมพ์ในปัจจุบัน ฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อครั้งนั้นยังคงมีหลงเหลืออยู่อีก 1 เล่ม เก็บรักษาไว้ที่บริติชมิวเซียม กรุง ลอนดอน (Siegfried H. Sichtermann: 1981, 9)

เป็นหนังสือ ขาดิแห่งศตวรรษ⁸ นอกจากนี้ยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 แล้ว เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ละตินและ ดัตช์ เป็นต้น

ทิลล์ ออยเลนชปีเกิล :

คณูอ่องแห่งปัญญา

เป็นไปได้หรือไม่ว่าการเล่นตลกกับนามสกุลของตัวละครเอกเพื่อนำไปสู่การตีความได้อย่างหลากหลาย น่าจะเป็นการสร้างสีสันให้กับนิทานเรื่องนี้ “ทิลล์ ออยเลนชปีเกิล” ชื่อและสกุลของตัวละครเอกตัวนี้อาจมีการสะกดกันหลายรูปแบบ ชื่อต้นได้แก่ Till, Dyl, Dyll, Thiel, Thyl และ Tile ส่วนนามสกุลได้แก่ Eulenspiegel, Ulenspiegel, Ulenspegel, Vlenspiegel และ Vlnspiegel ที่ใช้กันโดยทั่วไปคือ Till Eulenspiegel ชื่อต้นมาจากชื่อของพ่อขุนหัวของตัวละครเอก คือ ทิลล์ ฟอน อีทเซน (Till von Uetzen) ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านอัมเพลเบน (Ampleben) ส่วนนามสกุลซึ่งสะกดว่า Eulenspiegel ปรากฏเป็นครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์แห่งเมืองฟรังค์ฟวร์ต (Frankfurt) ของเวย์กันด์ ฮัน (Weygand Han) ที่ได้ปรับเปลี่ยนคำนี้เป็น

ภาษาเยอรมันกลางในช่วงระหว่างปี ค.ศ.1557-1563 เดิมคำนี้สะกดว่า Ulenspiegel ซึ่งปรากฏในทะเบียนราษฎรของเมืองเบราน์ชไวค์ ในศตวรรษที่ 14 มีการตีความนามสกุลต่าง ๆ นานาทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ในเชิงบวกมักจะตีความว่าเป็น “กระจกแห่งความรู้หรือปัญญา”¹⁰ เพราะคำว่า “Eulen” แปลว่า นกฮูก ซึ่งมักจะตีความว่า นกฮูกเป็นสัญลักษณ์แห่งความรู้หรือปัญญา ส่วน “Spiegel” แปลว่า กระจก ความหมายนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ผู้อ่านส่วนใหญ่จึงเห็นภาพนกฮูกและกระจกคู่กับตัวละครเอกอยู่เสมอ

⁸ Werner Wunderlich, *Till Eulenspiegel* (Germany: Wilhelm Fink, 1984), p. 88.

⁹ Ibid. , pp. 56-57.

¹⁰ Dieter Arandt, *Eulenspiegel: Ein Narrenspiegel der Gesellschaft*, p. 51.

การตีความหมายนามสกุลของตัวละครเอกในลักษณะดังกล่าวข้างต้นอาจจะสืบเนื่องมาจากการที่ตัวละครเอกได้แฝงแง่คิดจากมุขตลกของคนในบางเหตุการณ์ เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่ง ทิลล์อ้างว่าตนเป็นช่างทำแว่นตา¹¹ที่ กำลังว่างงานเพราะคนในสังคมไม่ศึกษาหาความรู้ ในแต่ละเดือนแทบจะไม่เปิดหนังสือมากกว่าหนึ่งครั้ง ทุกวันนี้คนให้ความสำคัญกับอำนาจและความมั่งคั่ง เหตุการณ์ตอนนี้แสดงถึงความฉลาดของตัวละครเอกในการนำอาชีพช่างทำแว่นตามาเป็นความเปรียบเชิงอุปลักษณ์ถึงสันติภาพและการค้นคว้าหาความรู้ แต่เดิมคนในสังคมใช้เวลาส่วนใหญ่กับการอ่านหนังสือ ทำให้สุขภาพทางสายตาเสื่อมลง พวกเขาจึงต้องพึ่งพาช่างทำแว่นตาเพื่อสามารถอ่านหนังสือต่อไปได้อีก เมื่อคนในสังคมต้องการแว่นตา อาชีพนี้จึงก้าวหน้า ทว่า ต่อมาคนในสังคมทำสงครามเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่และแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง พวกเขาแทบจะไม่ได้อ่านหนังสือ จึงไม่มีปัญหาทางสายตา ส่งผลให้ช่างทำแว่นตาไม่เป็นที่ต้องการ ด้วยเหตุนี้ อาชีพช่างทำแว่นตาจึงซบเซาลง จากเหตุการณ์นี้ ผู้อ่านน่าจะเห็นด้วยกับการตีความว่าทิลล์เป็น “กระจกแห่งปัญญา” ซึ่งได้สะท้อนแง่คิดให้แก่ผู้อ่านมิใช่หรือ

¹¹ Hermann Bote, Siegfried H. Sichtermann, ed., *Till Eulenspiegel*, 2nd ed. (Frankfurt/M: Insel Taschenbuch, 1981), pp. 72-74.

อย่างไรก็ตาม บางครั้งมีการตีความในอีกแง่มุมหนึ่งโดยมักจะตีความว่า “กระจกแห่งความโง่” เนื่องจากในบางเหตุการณ์ ตัวละครเอกแปลคำสั่งของนายจ้างตามตัวอักษร ซึ่งได้ความหมายที่แตกต่างจากสิ่งที่นายจ้างต้องการสื่อ เช่น “...setze den Braten morgens bald auf und **laß ihn kühl** damit er nicht anbrennt.”¹² นายจ้างต้องการให้ทิลล์ย่างเนื้อด้วยไฟอ่อน ๆ แต่ทิลล์แปลความหมายคำสั่งนี้ตามตัวอักษรว่า “ปล่อยให้ไว้ให้เย็น” โดยทิลล์นำเนื้อไปวางระหว่างเบียร์ 2 ถังเพื่อเนื้อจะได้เย็นและไม่ไหม้ คำถามที่ตามมาก็คือว่าการกระทำที่ผิดแปลกไปจากความเข้าใจของคนส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมของคนโง่จริงหรือ

การค้นหาคำความหมายของนามสกุลของตัวละครเอกจึงเป็นการตีความนิทานเรื่องนี้ในอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งยังมีอาจได้ข้อสรุปที่น่าพอใจ

¹² Ibid., p. 47.

ทิลล์ ออยเลนชปีเกิล:

คนนอกของสังคม

เป็นไปได้มิใช่หรือที่จะกล่าวว่าทิลล์เป็นคนนอกของสังคม อันเนื่องมาจากการกระทำที่ผิดไปจากแบบแผนและสิ่งที่ปฏิบัติกันสืบมา

คนนอกผู้ปฏิเสธค่านิยมของสังคม

แทบจะไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าการมีอาชีพที่มั่นคงสามารถสร้างความมั่นคงให้ตนเองในสังคมยุคกลางการเป็นช่างฝีมือเป็นการยกระดับฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ที่อยู่ในฐานะชนชั้นล่างดังเช่นทิลล์ ทว่าทิลล์ไม่ต้องการที่จะเรียนรู้การเป็นช่างฝีมือ (Eulenspiegel wollte kein Handwerk lernen.)¹³ แต่ชอบเล่นสนุกสนานและคิดหาวิธีกลั่นแกล้งคนรูปแบบต่าง ๆ (Aber er tummelte sich und lernte mancherlei Gauklerei.)¹⁴ แม่ของทิลล์ได้พร่ำบ่นให้เขาเรียนวิชาช่างฝีมือ (Die 5. Historie sagt, wie Till Eulenspiegels Mutter ihn ermahnte, ein Handwerk zu lernen...)¹⁵ เพื่อสามารถเป็นนายช่างที่ได้รับความร่ำรวยให้แก่ตนและครอบครัวด้วยเหตุนี้แม่ของทิลล์จึงปรารภนาให้เขาเรียน

วิชาช่างฝีมือเพื่อยกระดับทางสังคม¹⁶ ซึ่งเป็นความหวังของคนในกลุ่มชนชั้นต่าง นอกจากนั้น ใครก็ตามที่เป็นพวกสืบแปดมงกุฎผู้นั้นย่อมจะไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยเฉพาะกลุ่มของสมาคมช่างฝีมือ¹⁷ อย่างไรก็ตาม ทิลล์สามารถดำรงชีพอยู่ได้จวบจนวาระสุดท้ายของชีวิตด้วยการใช้ศิลปะแห่งการหลอกลวงแทนวิชาชีพช่างฝีมือ และเขายังเป็นที่รู้จักของผู้คนส่วนใหญ่ซึ่งมักจะรู้จักเรื่องราวของทิลล์ (Davon wurde sein Name so bekannt, daB man von Eulenspiegel allerhand zu erzählen wuBte.)¹⁸ หากใครไม่รู้จักตัวตนของเขา ทิลล์จะใช้ชอล์กหรือถ่านวาดรูป นกฮูกกับกระจกที่ประดับและเขียนเป็นภาษา ละตินว่า “เขาเคยอยู่ที่นี้” (...wo er eine Buberei tat und man ihn nicht kannte oder seinen Namen nicht wuBte, da nahm er Kreide oder Kohle, malte uber die Tur eine Eule und einen Spiegel und schrieb daruber auf

¹⁶ Hans Wiswe, “Sozialgeschichtliches um Till Eulenspiegel,” in *Eulenspiegel-Interpretationen: Der Schalk im Spiegel der Forschung 1807-1977*, ed. Werner Wunderlich (Munich: Wilhelm Fink, 1979), p. 162.

¹⁷ W. Danckert, 1963: 216; R. Beitzl, 1955: 182, cited in Hans Wiswe, “Sozialgeschichtliches um Till Eulenspiegel,” in *Eulenspiegel-Interpretationen: Der Schalk im Spiegel der Forchung 1807-1977*, p.162.

¹⁸ Hermann Bote, *Till Eulenspiegel*, p. 58.

¹³ Hermann Bote, *Till Eulenspiegel*, ed. Siegfried H. Sichtermann, p. 32.

¹⁴ *Ibid.*, p. 32.

¹⁵ *Ibid.*, p. 36.

Latinisch: “Hic fuit”/”Er ist hier gewesen.”)¹⁹

แม้ว่าทิลล์จะดำรงชีพด้วยการเป็นพวกสิบแปดมงกุฏ แต่หลายต่อหลายครั้งในชีวิตที่เขาเป็นลูกจ้าง (Geselle) ของนายช่างฝีมือต่างๆ ที่ไม่เคยเข้ารับการศึกษาบรมตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มช่างฝีมือ การที่จะก้าวสู่การเป็นลูกจ้างต้องผ่านขั้นตอนการเป็นผู้ฝึกหัดหรือลูกมือ (Lehrling) ก่อน ทิลล์ไม่เคยผ่านขั้นตอนเหล่านี้ เขาปฏิเสธกฎเกณฑ์ของสมาคมช่างฝีมือหรือปฏิเสธระบบการศึกษาที่จะเป็นหนทางสู่ความก้าวหน้า ซึ่งคนในกลุ่มชนชั้นล่างของสังคมส่วนใหญ่ยินยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นี้ แต่ระบบนี้ทำให้ต้องใช้เวลาเกือบครึ่งชีวิตเพื่อให้ได้มาซึ่งประกาศนียบัตรวิชาชีพช่างฝีมือ

แม้ว่าทิลล์มิได้ผ่านขั้นตอนการศึกษาวิชาชีพดังกล่าว แต่ทิลล์ก็สามารถทำงานนั้น ๆ ได้ เช่น เป็นลูกจ้างร้านทำขนมปัง ทิลล์สามารถอบขนมปังได้และยังมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำอีกด้วย แทนที่เขาจะทำแต่ขนมปังกะโหลกแบบที่พบเห็นกันทั่วไป แต่เขาทำเป็นรูปสัตว์ เช่น นกฮูกและแมว แต่ทว่านายจ้างไม่พอใจขนมปังรูปสัตว์เนื่องจากผิดรูปทรงไปจากคำสอนของวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม ลูกค้าชอบขนมปังรูปสัตว์กันมากและทิลล์สามารถขายหมดได้ในเวลาอันรวดเร็ว (Da stellte sich Eulenspiegel mit seiner Ware vor die Kirche,

verkaufte alle Eulen und Meerkatzen und loste Viel mehr Geld daraus...)²⁰

อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์เหล่านี้แฝงการเสียดสีระบบการศึกษาของสมาคมช่างฝีมือที่ลดคุณค่าของคน แต่กลับให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แทน ใครก็ตามที่ทำสำเร็จตามขั้นตอน ผู้นั้นจะได้เป็นนายช่างที่มีใบอนุญาตในการประกอบวิชาชีพได้โดยอิสระ และสามารถดำเนินกิจการของตนเอง ตลอดจนสามารถทดสอบลูกมือและลูกจ้างได้ ลูกจ้างที่ไม่อาจสร้างงานให้เป็นที่พอใจของนายจ้างจะไม่ได้รับการยอมรับสู่การเป็นนายช่าง ถ้านายจ้างนำอคติส่วนตัวมาปนกับการตัดสินผลงาน ความยุติธรรมย่อมจะบังเกิดแก่ลูกมือและลูกจ้าง ทิลล์อาจจะตระหนักถึงข้อดีของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสมาคมช่างฝีมือ จึงปฏิเสธที่จะเข้าสู่ระบบด้วยการออกนอกระบบ อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์ของสมาคมช่างฝีมือมิได้มีเฉพาะผลเสีย หากยังมีผลดีต่อผู้บริโภคด้วยเช่นกัน เนื่องจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เคร่งครัดน่าจะการรับประกันคุณภาพของสินค้า ซึ่งผ่านกรรมวิธีการผลิตจากผู้ผลิตที่เชี่ยวชาญ

ทิลล์อาจจะเป็นตัวละครที่แทนลักษณะนิสัยของคนในสังคมประเภทหนึ่งซึ่งต้องการสนุกสนานกับชีวิตให้เต็มที่และกระทำตามแต่ใจปรารถนา การพบปะผู้คนหลากหลายชนชั้นและหลากหลายนิสัยช่วยเพิ่มพูน

¹⁹ Ibid. , p. 124.

²⁰ Ibid., p.170.

ประสบการณ์ชีวิตของคน เงินทองไม่มี
อิทธิพลเหนือชีวิตของเขาแต่เป็นปัจจัยสำคัญ
ที่ทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยเขาจะ
แสวงหา เท่าที่จำเป็นสำหรับความอยู่รอด
เท่านั้น ทั้งเงินทอง ค่านิยม และกฎเกณฑ์ของ
สังคมไม่สามารถกำหนดบทบาทชีวิตของคน
กลุ่มนั้นนอกจากความตั้งใจของตนเองซึ่งจะ
เป็นสารัตถ์ทางชีวิต คนลักษณะเช่นนี้อาจ
จะมีตัวตนอยู่ในโลกแห่งความจริงก็เป็นได้

ในขณะที่ทิลล์ ออยเลินชปีเกลเป็นชาย
พจนนประพฤติคนนอกกรอบของสังคม
ศรีธรรมาธิปไตยเป็นตัวละครที่ดำเนินชีวิต
สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม ในยุคสมัย
ของ ศรีธรรมาธิปไตยให้ความสำคัญกับการรับ
ราชการ เนื่องจากเป็นอาชีพที่มีเกียรติและ
ผู้คนนับถือ (...ได้เป็นข้าท้าว เข็นเกลาเสภา
ผู้ใดใครนา ไม่มาดูแลตน ตามบุญวาสนา
กุศลเกื้อมา จะได้สูงแสน มีเกียรติยศดา...)'²¹
หลังจากที่ศรีธรรมาธิปไตยเข้ารับราชการได้
พยายามทำงานอย่างขยันขันแข็งจนเป็นที่
โปรดปรานของ พระเจ้าแผ่นดิน จึงได้รับ
พระราชทานเงินทอง ของใช้ และข้าทาส
บริวาร จนเป็นที่เลื่องลือ (...มาอยู่ใน
พระราชวัง ใช้สอยคอยรับสั่ง มั่นระวีงราช
การ...พอพระทัยโดยโวหาร ว่องไวในราชการ
รู้ชำนาญในพระทัย...โปรดปรานศรีทมนน
ไชย พระราชทานเงินทองให้ ทั้งข้าไททุก

²¹ ศิลปากร, กรม. ศรีทมนนไชยตำนาน
กาพย์และลิลิตตำราพันต้น, หน้า 92.

ประการ เป็นที่พระทมนนไชย เลื่องลือไป
ทุกสถาน ยศศักดิ์แสนสำราญ บ่าวบริวารมี
ครามครัน...)''²²

คนนอกผู้ชี้แนะข้อบกพร่องทางภาษา

เป็นที่น่าสังเกตว่าทิลล์ผู้ซึ่งดูเหมือน
ใช้ชีวิตอย่างไร้แก่นสารได้แสดงบทบาทใน
การชี้แนะข้อบกพร่องทางภาษาโดยผ่าน
มุขตลกของตน เช่น ครั้งหนึ่งนายจ้างสั่งทิลล์
เย็บผ้าให้ดี ๆ และอย่าให้ใครเห็น (Geselle,
wenn du nähst, so nahe gut und
nahe so, daB man es nicht sieht.)²³
ทิลล์คลานเข้าไปในถังเพื่อเย็บผ้าโดยไม่มีใคร
เห็น หากนายจ้างสั่งทิลล์"เย็บผ้าโดยซ่อน
ปมด้ายให้ดี ผ้าที่เย็บเสร็จจะสวย"ก็จะเป็น
ประโยชน์ที่ชัดเจน และไม่เปิดโอกาสให้ทิลล์
พลิกแพลงโดยใช้ประโยชน์จากข้อความที่
คลุมเครือ การที่เขายึดผ้าในถังทำให้ไม่มีใคร
เห็น จึงน่าจะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่มี
ได้คิดไปจากความหมายของประโยค เพียง
แต่ไม่ตรงตามความคาดหมายที่ผู้ตั้งต้องการ
การกระทำของทิลล์อาจจะทำให้ผู้อ่านได้
ฉกฉวยและให้ความสำคัญแก่การสร้างถ้อยคำ
ที่ชัดเจนเพื่อจะได้ไม่เกิดข้อผิดพลาดในการ
สื่อสาร

²² เต็มเดียวกัน, หน้า 25.

²³ Herrmann Bote, Till
Eugenspielen ,p.135

นอกจากนี้ ถ้าคำที่ใช้มีความหมายหลาย
นัยก็อาจทำให้ตัวละครเอกสามารถพลิกแพลง
ไปต่างๆ นานาได้หากเรียบเรียงข้อความอย่าง
คลุมเครือ เช่น นายจ้างสั่งทิลล์ทำโวลฟ์ให้
เสร็จแล้วจึงไปนอน (Sieh her, mach
den Wolf fertig und geh danach
auch zu Bett.)²⁴ ทิลล์จึงหยิบผ้ามาตัด
และเย็บเป็นตัวสุนัขป่า อันที่จริงแล้วนายจ้าง
ต้องการให้ทิลล์เย็บเสื้อผ้าแบบที่ชาวนาใส่
(Solchen Wolf meinte ich nicht.
Ich nannte nur den grauen
Bauernrock cinen Wolf.)²⁵ คำว่า
โวลฟ์ (Wolf) ในช่วงปลายยุคกลางหมายถึง
สุนัขป่า ขนของสุนัขป่า และเสื้อผ้าที่ทำจาก
ขนของสุนัขป่า คำเดียวกันแต่มีหลายความ
หมายน่าจะทำให้ทั้งทิลล์และอีกหลาย ๆ คน
ตั้งข้อสงสัยว่าเหตุใดจึงต้องกำหนดคำซ้ำซ้อน
กัน ทำไมจึงไม่สร้างคำให้มีความหมาย
แตกต่างกันเพื่อมิให้ผู้ฟังเกิดความสับสน

อีกตอนหนึ่งเล่าว่า เมื่อทิลล์มาถึงที่พัก
แห่งหนึ่ง เขาถามเจ้าของที่พักว่ากินและดื่มที่
นี้คิดอย่างไร เจ้าของที่พักตอบว่า “ที่โต๊ะ
สุภาพบุรุษเหล่านั้นเป็นเงิน 24 เฟนนิก โต๊ะ
ถัดไป 18 เฟนนิก และกับดุกน้องของฉันก็ 12
เฟนนิก” (An der Herren Tisch um
24 Pfennige, an dem Tisch
daneben um 18 Pfennige und mit
meinem Gesinde um 12 Pfennige.)²⁶ ทิลล์จึงเลือกโต๊ะที่แพงที่สุด เมื่อถึงเวลา

เก็บเงิน ทิลล์กล่าวว่า “คุณควรจ่ายให้ผม 24
เฟนนิกเพราะคุณกล่าวว่าคนกินอาหารที่โต๊ะ
นั้นเป็นเงิน 24 เฟนนิก ผมจึงเข้าใจว่า ผมจะ
ได้รับเงินจากการกระทำนั้น” (Ihr sollt
mir 24 Pfennige geben, wie Ihr
gesagt habt. Denn Ihr sprach, an
der Tafel esse man das Mahl um
24 Pfennige. Das habe ich so
verstanden, da? ich damit Geld
verdienen sollte...) ²⁷ “ที่โต๊ะนั้นเป็น
เงิน 24 เฟนนิก” ผู้อ่านอาจตั้งคำถามว่า ความ
หมายที่ทิลล์ใช้ผิดไปจากความหมายของ
ประโยคนั้นจริงหรือ ข้อความดังกล่าวไม่ได้
ระบุว่าทิลล์จะต้องเสียดำอาหาร แต่การเสียดำ
อาหารเป็นไปตามธรรมเนียมของการ
รับประทานอาหารในร้าน เราจะตั้งข้อสงสัย
ได้หรือไม่ว่าภาษามีข้อบกพร่องในตัวของมัน
เอง เมื่อสื่อสารโดยใช้ภาษาเป็นพาหะเพียง
อย่างเดียว จึงไม่สามารถสื่อข้อความได้อย่าง
สมบูรณ์เนื่องจากต้องใช้ร่วมกับบริบทและ
ขนบธรรมเนียมซึ่งหล่อหลอมความเข้าใจของ
คนส่วนใหญ่ หากผู้รับสารไม่ยอมรับความ
เข้าใจของคนส่วนใหญ่ อาจส่งผลให้การ
สื่อสารผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตาม การที่
ภาษามีข้อบกพร่องก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะถ้าไม่
เป็นเช่นนั้น ทิลล์จะสามารถนำข้อบกพร่อง
ส่วนนี้มาสร้างเป็นตลกเล่นคำได้อย่างไร

ไม่เพียงแต่ทิลล์ที่ชี้แนะข้อบกพร่องทาง
ภาษา ศริชนูชัยเองก็กระทำเช่นนั้นด้วย เขา
เล่นสำนวนด้วยการตีความหมายตามตัวอักษร

²⁴ Ibid.p.136.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid. p.100.

²⁷ Ibid.

โดยไม่ยอมรับความหมายเฉพาะของแต่ละ
สำนวน เช่น เขาขอพระราชทานที่ดินทำ
แมวดินตายเพื่อเลี้ยงชีพ (...ข้าบาทขอรับ
ประทาน ที่ริมบ้านด้วยใจหมาย ประมาณทำ
แมวดินตาย...) พระเจ้าแผ่นดินคิดว่า
ศรีธนญชัยขอเพียง “ที่ดินที่มีเนื้อที่น้อยหรือ
ที่ดินผืนเล็ก” ตามความหมายของสำนวนที่
กำหนดขึ้น อย่างไรก็ตาม ศรีธนญชัยมิได้
ต้องการครอบครองเพียงที่ดินผืนเล็ก เขาจับ
แมวมานึกเชือกแล้วไล่ตีไปเรื่อย ๆ กว่าแมวจะ
ตาย เขาจึงได้ที่ดินหลายไร่ (...พระนไนไชยไล่
พัลวัน ดีตะบันรันตำเปี้ยว...กว่าแมวจะคิน
ตาย ที่มากมายกว้างถนัด ร้อยเส้นสิบห้า
ทศ...) ²⁸ การกระทำของศรีธนญชัยมิได้ผิด
ไปจากความหมายตามตัวอักษรของข้อความ
ดังกล่าว ที่ดินซึ่งศรีธนญชัยได้รับมีพื้นที่เท่า
แมวดินตายจริง ทว่าการตีความของ
ศรีธนญชัยผิดไปจากความหมายที่กลุ่มคนใน
สังคมยอมรับร่วมกัน จึงอาจสรุปได้ว่า
ศรีธนญชัยเล่นสำนวนเพื่อแฝงการเสียดสีการ
ผูกสำนวนภาษาของคนในสังคม ซึ่งใช้คำไม่
ตรงความหมายและกำหนดความหมายของ
แต่ละสำนวนขึ้นใหม่ เมื่อศรีธนญชัยใช้ความ
หมายที่ตรงตามถ้อยคำ กลับถูกตำหนิว่าใช้
คำไม่ตรงความหมาย ในขณะที่คนส่วนใหญ่
ในสังคมกลับพากันละทิ้งความหมายเดิมของ

²⁸ ศิลปากร, กรม. ศรีพระนไนไชยสำนวน
กาพย์และลิลิตตำรานพรัตน์, หน้า 72-73.

ถ้อยคำและพร้อมใจกันรับความหมายใหม่มา
ใช้

หาก “กบฏ” หมายถึงผู้ที่ทรยศต่อแบบ
แผนและสิ่งที่ปฏิบัติกันสืบมา ทิลล์ก็น่าจะมี
ความเป็นกบฏมากกว่าศรีธนญชัย เนื่องจาก
เขาปฏิเสธค่านิยมของสังคมและจารีตทาง
ภาษา ในขณะที่ศรีธนญชัยเพียงแต่ปฏิเสธ
จารีตทางภาษาเท่านั้นได้ปฏิเสธค่านิยมของ
สังคม อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอกทั้งสอง
มิได้ต่อต้านสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วยอย่างเปิดเผย
หรือใช้ความรุนแรงใด ๆ เขาคัดค้านโดยใช้
อาวุธทางปัญญานั้นคือมุขตลกซึ่งเป็นทั้งอาวุธ
ของผู้ไร้อำนาจในการต่อต้านและเป็นทาง
ออกของความกดดันที่มีต่อกฎเกณฑ์และ
ระเบียบของสังคม เพราะเหตุว่าโลกของ
มุขตลกเป็นที่ซึ่งการกระทำใดๆก็อาจเกิดขึ้น
ได้ตามที่ตัวละครเอกต้องการ โดยไม่จำเป็นต้อง
คำนึงถึงความเป็นจริง แม้ว่ามุขตลก
อาจจะมิได้ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎ
ระเบียบของสังคมที่สร้างความกดดันให้แก่
ผู้อยู่ใต้กฎระเบียบนั้น แต่ถ้าผู้ที่ถูกกดดันได้
หัวเราะ ก็เท่ากับว่าเขาได้ปลดปล่อยการ
เก็บกดทางจิตออกมานั่นเอง²⁹

²⁹ Sigmund Freud, *Jokes and their
Relations to the
Unconscious*, trans. Angela Richards
(London: Penguin Book, 1976), p.167.